

Kırsal Kadınların Gıda Güvenliği Konusunda Bilinç Düzeyleri (Tokat İli Örneği)*

Meral UZUNÖZ^{1*}, Esen Oruç BÜYÜKBAY¹, H. Sibel Gülse BAL¹

*Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Tokat
e-posta: meralu@gop.edu.tr*

Özet: Bu çalışmada, Tokat ili Merkez ilçe kırsal alanda yaşayan 89 kadın ile yüz yüze yapılan görüşmelerden elde edilen orijinal veriler kullanılmıştır. Çalışmada kırsal alanda yaşayan kadınların bitkisel üretim, hayvansal üretim, evde hazırlanan gıda ürünleri, hazır gıda satın alma, yemek pişirme, ev temizliği kapsamında gıda güvenliği konusundaki bilinç düzeyleri ve davranış biçimleri incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, kadınların yarısından fazla bir bölümü (%61.80) gıda güvenliği kavramını daha önce duymamıştır. Kadınların gelir ve eğitim düzeyleri ile gıda güvenliği bilinç düzeyleri arasında yüksek derecede bir ilişki belirlenmiştir. Eğitim ve gelir düzeyleri arttıkça kadınların satın aldıkları gıda ürünlerinin güvenliği bilinç düzeylerinin arttığı gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gıda güvenliği, kırsal kadın, kadınların bilinç düzeyi ve eğitimi

Conscious Levels of Rural Woman in the Subject of Food Safety (Case of Tokat Province)

Abstract: In the study, the data were obtained via direct interviews from 89 women living in the rural areas of Tokat province. The study investigates conscious levels and attitudes of rural women in the subject of food safety (crop production, animal production, homemade foods, purchasing manufactured foods, cooking, and house cleaning). According to the results, 61.80 percent of women have not heard concept of food safety before. Of the women surveyed, there is a high significant relationship between income & education levels of women and their conscious levels about food safety. It was determined that conscious levels of women about food safety rise as parallel to increase education and income level.

Key words: Food safety, rural women, conscious and education levels of women

Giriş

Gıda, insan ihtiyaçlarının birinci basamağı olan fizyolojik ihtiyaçlar arasında yer almaktadır (Dölekoğlu ve Yurdakul, 2004). Beslenme; büyüme, gelişme, sağlıklı ve üretken olarak uzun süre yaşamak için gerekli olan öğelerin alınması ve vücutta kullanılmasıdır. Yeterli ve dengeli beslenemeyen bir toplumun sağlıklı ve iş görebilir güçte yaşaması,

* VIII. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresinde sunulmuştur.

ekonomik ve sosyal refahının artması mümkün görülmemektedir (Topuzoğlu ve ark., 2007).

Dünyada iki türlü beslenme sorunu yaşanmaktadır. İlki ve en önemlisi yeterli gıdaya erişimdir. Diğeri ise vücudun ihtiyaç duyduğu sağlıklı ve güvenli besin kaynaklarının alınmasıdır. İlk sorunu gıda güvencesi kavramı karşılamaktadır. Gıda güvencesi, tüm insanların sağlıklı ve aktif yaşamlarını sürdürebilmeleri için, her zaman yeterli, güvenli, besin değeri yüksek gıdalara ulaşabilmeleri olarak tanımlanmakta ve “gıdanın elde edilmesi”, “gıdaya ulaşma” ve “gıdanın kullanımı” kavramlarını içermektedir (FAO, 2003). İnsanların sürdürülebilir, güvenilir, uygun fiyatta, kaliteli, sağlıklı beslenme alışkanlığını geliştirecek gıdaları satın alma ve tüketme hakkına sahip olmalarının güvence altına alınmasıdır (Bosi, 2003).

Gıdaya ilişkin ikinci temel sorun gıda güvenliğinin sağlanamamasıdır. Gıda güvenliği ise; sağlıklı gıda üretimini sağlamak amacıyla gıdaların üretim, işleme, saklama, taşıma ve dağıtım aşamalarında gerekli kurallara uyulması ve önlemlerin alınması olarak tanımlanmakta ve sağlıklı, sağlığa yararlı ve sağlıklı durumu korunmuş gıda kavramlarını içermektedir (DPT, 2001; Tayar, 2006; Anonim, 2003). Hazırlandığında, fiziksel, kimyasal ve biyolojik özellikleri itibarı ile tüketime uygun ve besin değerini kaybetmemiş gıda maddesi üretmek olarak tanımlanmaktadır.

Gerek gıda güvencesinin gerekse gıda güvenliğinin yoksunluğu ülkesel ve küresel sorunlara neden olmaktadır. Gıda ürünlerinin yaşamdaki vazgeçilmezliği ve ekonomik önemi düşünüldüğünde bir bütün olarak gıda güvencesi ve sağlık güvenliği, kamu otoritesi ve prosedürleri bakımından birinci sırada yer alan bir konudur. Halk sağlığının devamlılığının, güvenilirliğinin ve dengeli beslenmenin sağlanması ve artırılması konunun sosyal boyutunu kapsarken, insanların yüksek fayda sağlayabilecekleri tüketim bileşimlerini uygun fiyatlarda elde etmesi ekonomik boyutunu açıklamaktadır (Dölekoğlu, 2002).

Gıdaya ilişkin riskler, gelişen teknolojiye bağlı çevre kirliliği, nüfus artışı, küreselleşme sürecinde değişen tüketim alışkanlıkları, eğitim ve gelir düzeyinin düşüklüğü, gıda üretim birimlerinde gerekli fiziki yatırımların yapılamaması, yetersiz mevzuat, denetim uygulamalarının eksikliği gibi nedenlerle artmaktadır.

Gıda Güvenlik Sistemlerinin "çiftlikten sofraya" kadar gıda zincirinin her aşamasında uygulanması gerekliliği önemle vurgulanmaktadır. Kadınların gıda güvenliği ve çevresel konular ile ilgili önemi 1980'lerin başında başlamıştır ve “kadın ve kalkınma” ve “çevre” temaları arasındaki ilişkilerin kabulünün ötesinde, bu konuların politika planlamalarına dahil edilmesi de uygun görülmüştür (STGM, 2007). Tarım kesimindeki kadınların üretime katılım düzeyleri, ailenin sahip olduğu arazi ve hayvan varlığına, gelire ve ürün desenine göre değişmektedir. Ancak, tarımda mekanizasyon düzeyi arttıkça kadın tarımsal üretimden kopmakta ve çalışma potansiyeli ev kadınlığına yönelmektedir. Az topraklı ailelerde kadınlar mevsimlik işçilik başta olmak üzere bitkisel ve hayvansal üretimin her aşamasına katılmaktadır (TKB, 2007). Üretimin hemen her aşamasında aktif olarak yer alan kadınlar, aynı zamanda evde gıda üretimi yapmakta ve gıda maddeleri satın alımında da belirleyici rol oynamaktadır. Dolayısıyla kadınların çiftlikten sofraya kadar uzanan gıda zincirinde önemli bir yere sahip olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Kadınların bilinçli üretim ve tüketim davranışı ile gıda güvenliğinde temel olarak kabul edilen izlenebilirliğin ve sürdürülebilirliğin sağlanmasında önemli bir paya sahip oldukları ifade edilebilir. Bu noktadan hareketle, Tokat ili kırsal alanda yaşayan kadınların, gıda güvenliği konusunda (gıdaların üretimi ve tüketimi açısından) ilgilerini ve bilinç düzeylerini ortaya koymak,

demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerini belirlemek, ayrıca gıda üretirken ya da satın alırken gıda kalite ve güvenilirlik algılarını tespit etmek amaçlanmıştır.

Materyal ve Yöntem

Çalışmada kullanılan veriler Tokat ili Merkez ilçe kırsal alanında yaşayan 89 kadından anket yolu ile elde edilmiştir. Anket çalışması Şubat-Mart 2008 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Araştırma bölgesinde anket yapılacak kadınlara ilişkin örnek hacminin belirlenmesinde aşağıdaki eşitlik kullanılmıştır (Çiçek ve Erkan 1996);

$$n = \frac{S^2 t^2 N}{(N - 1)d^2 + (s^2 t^2)}$$

Eşitlikte; n=örnek hacmini, S²=populasyonun varyansını, N= populasyonu oluşturan işletme sayısını, t = standart normal dağılım değerini, d=populasyona ait hata terimini ifade etmektedir. Araştırmada örnek hacmini belirlenmesinde %90 güven sınırları içinde ortalamadan %10 sapma ile çalışılmıştır. Kadınların gıda güvenliği konusundaki bilinç düzeylerini etkileyen faktörlerin analizinde khi-kare testi kullanılmıştır.

Araştırma Bulguları

Kentsel alanda yapılan ve çoğunda gıda güvenliği bilincini cinsiyet ve eğitimle ilişkilendiren araştırmalara katkı sağlayacak şekilde bu çalışmada hedef kitle, kırsal alan kadınları olarak seçilmiş ve konu bu yönüyle değerlendirilmiştir.

Bu araştırmada öncelikli olarak ankete katılan kadınlara ait bazı demografik ve sosyo-ekonomik göstergeler incelenmiştir (Çizelge 1).

Çizelge 1. Kadınların Demografik ve Sosyo-Ekonomik Göstergeleri

	Frekans	%		Frekans	%
Yaş			Meşguliyeti		
- 18-30	30	33.71	- Evhanımı	84	94.39
- 31-45	23	25.84	- Evhanımı+ çalışan	5	5.61
- 46 +	36	40.45	Hane Geliri (YTL/yıl)		
Eğitim			- ≥ 5000	19	21.34
- Okur-yazar olmayan	20	22.47	- 5001-10000	21	23.60
- Oku-yazar	7	7.87	- 10001-15000	14	15.74
- İlkokul	39	43.82	- 15001-20000	16	17.98
- Ortaokul	18	20.22	- 20001 +	19	21.34
- Lise	5	5.62	Hanehalkı Büyüklüğü		
Medeni Durum			- 1-3 kişi	14	15.73
- Evli	73	82.02	- 4-6 kişi	46	51.69
- Bekar	12	13.48	- 7 +	29	32.58
- Eşi vefat etmiş	4	4.50			

Kadınların ortalama yaşı 39.63'tür. 19-30 yaş grubu arasında olanların oranı %33.71; 31-45 yaş grubu arasında olanların oranı %25.84 ve 46 yaş ve üstü olanların oranı %40.45'tir. Okuryazar olmayan kadınlar %22.47'lik bir paya sahip iken, ilkökul mezunu kadınlar %43.82; oku-yazar kadınlar %7.87; ortaokul mezunu olanlar %20.22'lik paylara sahiptir. Lise mezunu kadınların oranı %5.62'dir. Araştırma sonuçlarına göre görüşülen kadınların okur-yazarlık oranı (%77.53), Türkiye'de kırsal alandaki kadınların okur-yazarlık oranından (%73.00) (TUİK 2007) yüksektir. İncelenen kadınların %82.02'si evli, %13.48'i bekar ve %4.50'sinin eşi vefat etmiştir.

Ankete katılan kadınların %94.39'u ev hanımıdır. Düzenli bir işte çalışmayıp herhangi bir gelir getirici faaliyette bulunanların oranı %5.61'dir. Bu kadınlar el işi yapıp satmakta, çocuk bakıcılığı yapmakta ve başka evlere temizliğe gitmektedirler. Hane gelirleri yıllık 16263.15 YTL'dir. Ortalama hanehalkı genişliği 5.89 kişi olup, kişi başına gelir yıllık ortalama 2761.15 YTL'dir. Türkiye'de kırsal alanda kişi başına düşen gelir 2007 yılı itibarıyla ortalama 2230.64 YTL'dir (TUİK, 2007). Araştırma bölgesindeki kişi başına düşen gelirin Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. Araştırma bölgesindeki köylerin büyük bir çoğunluğu meyvecilik (şeftali, elma, kiraz, vişne) ve sebzeçilik özellikle sırık domates yetiştiriciliği yapmaktadırlar. Hanelerin yıllık gelirleri gruplar itibarıyla incelendiğinde %44.94'lük bir bölümün yıllık 10000 YTL'nin altında gelire sahip oldukları görülmektedir.

Kadınların %38.20'si daha önceden gıda güvenliği kavramını duyduklarını belirtmişlerdir. Bu kavramı duyanların %91.18'si ise gıda güvenliğinin ne anlama geldiğini genel çerçevede bilmekte ve tanımlayabilmektedirler. Gıda güvenliği kavramını duyanlar, bu kavramı en çok televizyondan ve özellikle gündüz saatlerinde yayımlanan kadın ve yemek programından duyduklarını ve faydalandıklarını belirtmişlerdir (Çizelge 2).

Çizelge 2. Kadınların Gıda Güvenliği Kavramını Bilme Durumları

Gıda Güvenliği	Frekans	%
Bu kavramı daha önce duymuş	34	38.20
Bu kavramı daha önce duymamış	55	61.80
Toplam	89	100.00
Bu kavramının ne anlama geldiğini bilenler	31	91.18
Bu kavramının ne anlama geldiğini bilmeyenler	3	8.82
Toplam	34	100.00

Tokat ili kentsel alanda yapılan bir araştırmada, tüketicilerin %48.39'unun gıda güvenliğinin ne olduğunu bilmediği ve bu kavramı hiç duymadığı, %51.61'inin ise bu kavramı daha önce duyduğunu ve %79.69'ünün gıda güvenliği kavramını doğru olarak tanımlayamadığı tespit edilmiştir. Özellikle kadınların ve eğitim düzeyi yüksek tüketicilerin, gıda güvenliğini bilmeleri ve gıdalarla ilgili risk değerlendirmelerinde daha bilinçli oldukları belirlenmiştir (Gülse Bal ve ark., 2006).

Gıda güvenliğinde, ana hatları ile gıda ürünlerinin birincil üretim aşamasından başlayarak en son tüketicinin ulaşımına sunulana kadar geçen sürede, fiziksel, kimyasal ve biyolojik risklerden uzak kalması en önemli kriterdir. Kırsal alanda yaşayan erkeklerin ve kadınların, çevresel bozulmanın gıda güvenliğine yönelik tehditleri karşısında duyarlı

olmaları, gerekliliği vurgulanan konulardandır. Özellikle kadınlar, bitkisel üretim, hayvansal üretim, evde hazırlanan gıda ürünleri, hazır gıda satın alma, yemek pişirme, ev temizliği, konularında yoğun ve aktif bir biçimde yer almaktadır. Dolayısıyla, kırsal alanda yaşayan kadınların gıda güvenliği konusundaki bilinç düzeyleri ve davranış biçimleri sözü edilen ana konular kapsamında incelenmiştir.

Kadınların %71.26'lık bölümü bitkisel üretim yaparken insan sağlığına dikkat ettikleri düşüncesinde iken, kısmen dikkat ettiğini düşünenler %26.44 ve hiç dikkat etmediğini düşünenler %2.3'lik paylara sahiptir (Çizelge 3).

Yörede, kadınların bitkisel üretime katılımları daha çok çapalama, bakım işleri ve hasat aşamalarında yoğunlaşmaktadır. Tarım ilacı, gübre, hormon vb. kimyasalların kullanımı daha çok erkeklerin yürüttüğü faaliyetlerdir. Bu nedenle bitkisel üretim ile ilgili değerlendirmelerin bir kısmı kadınların kendi uygulamalarına değil, gözlemlerine ve bilgilerine dayalıdır.

Çizelge 3. Bitkisel Üretimde İnsan Sağlığına Dikkat Etme Durumu

Düşünceler	Frekans	%
Dikkat ettiğini düşünüyor	62	71.26
Kısmen dikkat ettiğini düşünüyor	23	26.44
Hiç dikkat etmediğini düşünüyor	2	2.30
Toplam*	87	100.00

*2 kişi bitkisel üretim yapmadığı için dikkate alınmamıştır.

Gıda güvenliği açısından, bitkisel üretimde ürün için tavsiye edilen ruhsatlı ilaç, yeterli dozda, uygun aletle, uygun zamanda kullanılmalıdır. Tavsiye edilen ilaçların yetiştirilen ürünlerde yeterli dozda kullanıldığını belirtenler %94.05; uygun aletle kullanıldığını belirtenler %78.57; uygun zamanda kullanıldığını belirtenler %96.42'lik paylara sahiptir. Kadınların %4.76'sı ise hiç dikkat edilmediğini ifade etmiştir. Kadınların %64.29'u kullanılan ilaçların üzerindeki talimatların mutlaka okunduğunu, %13.09'u zaman zaman, %5.95'i nadiren okunduğunu belirtmişlerdir. Talimatların hiç okunmadığını belirten kadınların oranı %16.67'dir (Çizelge 4).

Çizelge 4. Ürüne Tavsiye Edilen İlaçların Kullanım Talimatlarına Duyarlılık

Düşünceler	Frekans	%
Yeterli dozda kullanılıyor	79	94.05
Uygun aletle kullanılıyor	66	78.57
Uygun zamanda kullanılıyor	81	96.42
Hiç dikkat edilmiyor	4	4.76

Not: 2 kişi bitkisel üretim yapmadığı ve 3 kişi tarımsal ilaç kullanmadığı için dikkate alınmamıştır ve birden çok seçeneğe cevap verildiği için toplam yüzü aşmaktadır.

Son ilaçlama ile hasat arasında geçmesi gereken süreye mutlaka uyulması gerektiği vurgulanmaktadır. Araştırma bölgesinde kadınların %66.67'si mutlaka bu süreye

uyulduğunu beyan etmişlerdir. Zaman zaman bu süreye dikkat edenler %14.28; nadiren dikkat edenler %5.95 ve hiç dikkat etmeyenler %13.10 oranındadır (Çizelge 5).

Gıda güvenliği açısından diğer bir önemli konu da, izlenebilirliğin sağlanması açısından ilaç uygulamaları ile hasat aralıklarını kayıt altına alma konusundaki bilinçlilik. Kadınların %64.29'luk büyük bir bölümü bu tür işlemler için herhangi bir kayıt tutulmadığını ifade etmişlerdir. Kadınların sadece %19.05'i bu konuda kabaca kayıt tutulduğunu, %9.52'si zaman zaman, %7.14'ü nadiren kayıt tutulduğunu belirtmişlerdir (Çizelge 5).

Çizelge 5. İlaçlama İle İlgili Önemli Ayrıntılara Duyarlılık

	Mutlaka		Zaman zaman		Nadiren		Hiç	
	F*	%	F	%	F	%	F	%
İlaçların kullanım talimatlarını okuma	54	64.29	11	13.09	5	5.95	14	16.07
Son ilaçlama ile hasat arasındaki süreye dikkat etme	56	66.67	12	14.28	5	5.95	11	13.10
Kullanılan ilaçlar ile hasat aralıklarını kayıt altına alma	16	19.05	8	9.52	6	7.14	54	64.29

Not: 2 kişi bitkisel üretim yapmadığı, 3 kişi tarımsal ilaç kullanmadığı için dikkate alınmamıştır. *Frekans

Araştırma bölgesindeki kadınların %6.74'ü bitkisel üretim faaliyetlerinde kimyasal gübre kullanılmadığını belirtmişlerdir. Kimyasal gübre kullananların %93.83'ü yeterli dozda, %79.01'i uygun aletle ve %87.65'i uygun zamanda gübre uygulaması yaptığını ifade etmişlerdir.

Çizelge 6. Kimyasal Gübrelerin Kullanım Talimatlarına Duyarlılık

Düşünceler	Frekans	%
Yeterli dozda kullanılıyor	76	93.83
Uygun aletle kullanılıyor	64	79.01
Uygun zamanda kullanılıyor	71	87.65
Hiç dikkat edilmiyor	3	3.70

Not: 2 kişi bitkisel üretim yapmadığı ve 6 kişi kimyasal gübre kullanmadığı için dikkate alınmamıştır ve birden çok seçeneğe cevap verdiği için toplam yüzü aşmaktadır.

Hormon kullanımı bitkisel üretimde gıda güvenliğinin sağlanması açısından izlenmesi gereken bir konudur. Bölgede hormon kullananların %85.71'i bu maddelerin kullanım dozuna, hangi aletle uygulanacağına ve uygun zamanda kullanmaya dikkat edilmediğini belirtmişlerdir. Bitkisel üretimde ayrıca, bakım ve sulama gibi uygulamaların çevre ve insan sağlığına olumsuz etki yapmamasına dikkat edilmesi önemli görülmektedir. Bölgedeki kadınların tamamı bu uygulamalarda çevre ve insan sağlığı açısından herhangi bir kritere dikkat etmemektedirler.

Kadınların %28.09'u hayvansal üretim faaliyeti ile uğraşmamaktadır. Hayvansal üretim yapan kadınların %76.56'sı bu üretimi gerçekleştirirken insan sağlığına dikkat ettiği

düşüncesindedir. Bu konuya hiç dikkat etmeyenlerin oranı %20.31 ve kısmen dikkat edenlerin oranı %3.13'dür (Çizelge 7).

Hayvansal üretimde gıda güvenliğinin sağlanması yönünde önemli konular arasında, hayvan sağlığı için Tarım Bakanlığınca izin verilen ilaçların, önerilen dozda ve veteriner hekim reçetesi ile kullanılması ve aşılarının düzenli ve zamanında yaptırılması ilk sıralarda yer almaktadır. Hayvansal üretim yapan 64 kadının tamamı, genellikle veterinerlerin önerdiği ilaçları kullandıklarını ve veteriner kontrolü olmadan hayvanlara ilaç vb. maddeler vermediklerini ve veterinerin önerdiği dozda ve zamanda uyguladıklarını beyan etmişlerdir. Hayvanların aşı ve kontrollerinin uygun zamanda yapılması konusuna, kadınların %68.75'i mutlaka, %25.00'i zaman zaman, %6.25'i nadiren dikkat ettiklerini belirtmişlerdir.

Çizelge 7. Hayvansal Üretimde İnsan Sağlığına Dikkat Etme Durumu

Düşünceler	Frekans	%
Dikkat ettiğini düşünüyor	49	76.56
Kısmen dikkat ettiğini düşünüyor	2	3.13
Hiç dikkat etmediğini düşünüyor	13	20.31
Toplam*	64	100.00

*25 kişi hayvansal üretim yapmadığı için dikkate alınmamıştır.

Gıda güvenliğinin sürdürülebilirliğinin sağlanması için diğer bir konu da, hayvan hastalıkları ve sebebi belli olmayan hayvan ölümlerinin bir kurum ya da kuruluşa bildirilmesidir. Hayvansal üretim yapanların %14.06'sı böyle bir durumu herhangi bir kurum ya da kuruluşa bildirmemektedir. Böyle bir durum karşısında en çok veteriner haberdar edilmektedir (%56.25). Tarım teşkilatını haberdar edenler %20.31; köy muhtarını bilgilendirenler %9.38 oranındadır.

Görüşülen kadınların %64.06'sı hayvanların barındığı ahır şartlarının hijyenik açıdan uygun olmadığını, %35.94'ü kısmen uygun olduğunu belirtmişlerdir. Hayvansal üretim yapanların %76.56'sı hayvanlara yedirdikleri yemi uygun oranda ve yeterli miktarda vermektedir. Yemlerin miktar ve oranlarına dikkat etmeyenlerin oranı %6.25 iken katkısız yem kullananların oranı %4.69'dur.

Süt sağımında ve süt ürünleri üretiminde hijyene dikkat ettiklerini beyan edenlerin oranı sırasıyla %73.44 ve %81.25 ile en yüksek orana sahiptir. Genel anlamda süt sağımında ve süt ürünleri üretiminde geçimlik (kendi kullanımları için) üretim yaptıkları için hijyenik üretime dikkat ettiklerini ifade eden kadınların önemli bir kısmı, ahır şartları hijyenik olmamasına rağmen temiz sağım malzemeleri kullanmakta ve sağım yerini yeteri kadar temiz tutmaya özen göstermektedirler.

Hayvansal üretimde gıda güvenliğinin izlenebilirliğinin sağlanması için yem, veteriner ilaçları ve aşılarla ilişkin kayıtlar tutulmalıdır. Kullanılan yemler için kayıt tutmayanlar %75.00 ve ilaç ve aşı işlemleri için kayıt tutmayanlar %56.75 ile en yüksek orana sahiptir. Ancak ilaç ve aşı işlemleri için veteriner kontrolünde oldukları gerekçesi ile %37.50'lik bir bölüm kabaca kayıt tutmaktadır (Çizelge 8).

Kırsal alan kadınları için, gıda güvenliğinin bir boyutunu üretim oluştururken, bir diğer boyutunu tüketim oluşturmakta ve onların tüketim ile ilgili tutum ve davranışları önem

kazanmaktadır. Kırsal alanda yaşayan kadınlar tarafından piyasada satılan gıda ürünleri, içerdikleri maddeler (kalıntı, hormon, koruyucu vb.) açısından riskli (%42.70), çok riskli (%26.97) ve hayati derecede riskli (%15.73) bulunmaktadır. Tokat ili kentsel alandaki tüketicilerin %74.60 gibi önemli oranı, tükettikleri gıdaları sağlık açısından riskli veya çok riskli bulmaktadır (Gülse Bal ve ark., 2006).

Çizelge 8. Süt ve Süt Ürünleri Üretiminde Hijyene Dikkat Etme ve Yem, İlaç, Aşı İşlemleri İçin Kayıt Tutma Durumu

	Mutlaka		Zaman zaman		Nadiren		Hiç	
	F	%	F	%	F	%	F	%
Süt sağımında hijyene dikkat ediyor	47	73.44	13	20.31	4	6.25	---	---
Süt ürünleri üretiminde hijyene dikkat ediyor	52	81.25	7	10.94	5	7.81	---	---
Kullanılan yemler için kayıt tutuluyor	6	9.38	6	9.38	4	6.24	48	75.00
İlaç ve aşı işlemleri için kayıt tutuluyor	24	37.50	3	4.69	1	1.56	36	56.25

Not: 25 kişi bitkisel üretim yapmadığı için dikkate alınmamıştır

Kadınların %12.36'sı dondurulmuş gıda üretmemektedir. Kendisinin yaptığı dondurulmuş gıda maddelerinde soğuk zincirin kırılmamasına mutlaka dikkat edenlerin oranı %82.05'dir. Soğuk zincirin kırılmamasına hiç dikkat etmeyenler %6.41'lik bir paya sahiptir. Kendisinin ürettiği salça, reçel, pekmez, makarna vb. ürünlerin hijyenik üretimine ve muhafaza şartlarına mutlaka dikkat edenler %86.52; hiç dikkat etmeyenler %7.87; nadiren dikkat edenler ise %5.62'lik paylara sahiptir.

Aynı zamanda görüşülen kadınlara kendisinin ürettiği bu ürünlerin üretimi sırasında çevre ve insan sağlığına zarar verip vermedikleri hakkındaki düşünceleri sorulmuştur. Çevreye kesinlikle zarar verdiğini düşünenlerin oranı %46.07; hiç zarar vermediğini düşünenlerin oranı %16.85'dir. Bazen zarar verdiğini düşünenler %29.21 ve nadiren zarar verdiğini düşünenler ise %7.87'lik paylara sahiptir. İnsan sağlığına zarar vermemeye dikkat edenlerin oranı %68.54; hiç dikkat etmeyenlerin oranı %10.11'dir. Bazen dikkat ettiğini belirtenler %13.48 ve nadiren dikkat edenler ise %7.87'lik paylara sahiptir.

Kadınların %93.26'sı mutfak temizliğinin, ev içi temizlik faaliyetleri arasında öncelikli olduğunu belirtmişlerdir. Evin diğer bölümlerinin temizliğini öncelikli görenleri oranı %3.37 ve banyo-tuvalet temizliğini öncelikli görenlerin oranı %3.37'dir. Mutfak temizliğinde mutfak ve mutfakta kullanılan malzemelerin hijyenine mutlaka dikkat ettiğini belirtenlerin oranı %92.14'dür. Ancak mutfak ve mutfak malzemeleri hijyeni ile ilgili olumsuz bir davranış, kadınların bu konuda çok sık olarak çamaşır suyu gibi kimyasal açıdan riskli ürünler kullanmaları olarak gözlemlenmiştir.

Görüşülen kadınların %92.14'ü mutfak ve mutfakta kullanılan malzemelerin hijyenine dikkat ettiklerini belirtmişlerdir. Mutfak ve mutfakta kullanılan malzemelerin hijyenine bazen dikkat edenlerin oranı %6.74 ve nadiren dikkat edenlerin oranı %1.12'dir. Çapraz bulaşmaya yol açmamak için çiğ tüketilecek, riskli ve pişirilecek gıdalar için ayrı mutfak ekipmanını kullanılması önerilmektedir. Görüşülen kadınlar bu durumda ayrı ekipman

kullanmamakla birlikte, %67.42'lik bir bölüm ekipmanları birbiri ardınca kullanmaları gerektiğinde mutlaka yıkadıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca kadınların büyük bir çoğunluğu pişirilmiş yemeklerin hemen tüketilmesine ya da muhafaza şartlarına (%87.64), taze meyve ve sebzelerin tüketilmeden önce bol su ile yıkanmasına (%91.01) ve küflenmiş çürümüş ve bozulmuş gıdaları diğer gıdaların bozulmaması için uzaklaştırmaya ya da ayıklama yapmaya (%95.51) mutlaka dikkat ettiklerini ifade etmişlerdir.

Çizelge 9. Kadınların Bir Gıda Ürünü Satın Alma Davranışında Gıda Güvenliği Kriterlerine Dikkat Etme Durumları

	Mutlaka		Bazen		Nadiren		Hiç	
	F	%	F	%	F	%	F	%
Etiketindeki içerik bölümünü okuyor	50	59.52	12	14.29	6	7.14	16	19.05
Üretim ve ithalat izin belgelerine dikkat ediyor	31	36.90	11	13.10	7	8.33	35	41.67
Son tüketim tarihine dikkat ediyor	66	78.57	6	7.14	4	4.76	8	9.53
Raf ömrüne dikkat ediyor	55	65.48	8	9.52	6	7.14	15	17.86
Ambalaj kontrolü yapıyor (şişmiş, bombaj yapmış vb.)	51	60.71	14	16.67	6	7.14	13	15.48
Muhafaza şartları (sıcaklık, nem, ışık vb.) için etiket üzerindeki uyarılara dikkat ediyor	53	63.10	12	14.29	4	4.76	15	17.85
Dondurulmuş gıdalarda soğuk zincirin kırılmamasına dikkat ediyor	56	66.67	5	5.95	4	4.76	19	22.62
Katkı maddelerine bakıyor	17	20.24	15	17.86	15	17.86	37	44.04
Besin değerine bakıyor	15	17.81	13	15.48	13	15.48	43	51.19
Gıda güvenliği araçlarına ait işaretlere bakıyor	9	10.72	8	9.52	8	9.52	59	70.24
Türk gıda kodeksine uygunluğuna bakıyor	10	11.90	13	15.48	3	3.57	58	69.05
Üretimi sırasında çevre açısından risk oluşturup oluşturmadığına dikkat ediyor	19	22.61	9	10.72	13	15.48	43	51.19
Geri dönüşümlü ambalajlı ürünler kullanmaya dikkat ediyor	2	2.38	10	11.90	15	17.86	57	67.86
<i>Yaş-Gıda Güvenliği Bilinç Düzeyi</i>			<i>SD=2</i>	<i>X²=3.986</i>	<i>p= 0.136</i>			
<i>Eğitim-Gıda Güvenliği Bilinç Düzeyi</i>			<i>SD=2</i>	<i>X²=6.502</i>	<i>p= 0.039</i>			
<i>Gelir-Gıda Güvenliği Bilinç Düzeyi</i>			<i>SD=4</i>	<i>X²=13.084</i>	<i>p= 0.011</i>			
<i>Medeni Durum-Gıda Güvenliği Bilinç Düzeyi</i>			<i>SD=1</i>	<i>X²=2.156</i>	<i>p= 0.142</i>			

Not: Bu ürünleri satın almayan 5 kişi dikkate alınmamıştır.

Kadınların bir gıda ürünü satın alma davranışında gıda güvenliği kriterlerini dikkate alma konusundaki bilinç düzeylerini belirlemek için, her bir seçenek puanlanmış (mutlaka=4, zaman zaman=3, nadiren=2, hiç=1) ve ideal davranışı ifade eden bir puan düzeyi belirlenmiştir. Herhangi bir kadının bu kriterlere göre en ideal bilinç düzeyinde 52 puan, en düşük bilinç düzeyinde ise 13 puan alması gerekmektedir. Buna göre görüşülen

kadınlar arasında 32.5 puan alan bir kadın ortalama bir bilinç düzeyine sahip olmaktadır. Ancak kadınların %44.05'i bu ortalamanın altında bir bilinç düzeyine sahipken, ideal bir davranış sergileyen (50 puan=2 kişi, 51 puan=1 kişi) kadınlar %3.57'lik bir paya sahiptir. İdeal davranış sergileyen bölüm göz ardı edildiğinde ele alınan kriterlere göre kadınların ideal davranış biçiminden genel anlamda uzak olduklarını ifade etmek yanlış olmayacaktır. Ele alınan gıda güvenliği kriterleri arasında, kadınlar tarafından en fazla dikkat edilen konu, son kullanım tarihidir (%78.57).

İncelenen kadınların yaş, eğitim durumu, gelir düzeyleri ve medeni durumları ile satın aldıkları gıda ürünleri hakkındaki gıda güvenliği bilinç düzeyleri arasındaki ilişkiler khi-kare analizi ile test edilmiştir. Analizler sonucunda kadınların gelir ve eğitim düzeyleri ile gıda güvenliği bilinç düzeyleri arasında yüksek derecede bir ilişki belirlenmiştir. Eğitim ve gelir düzeyleri arttıkça kadınların satın aldıkları gıda ürünlerinin güvenliği konusundaki bilinç düzeylerinin arttığı gözlemlenmiştir.

Sonuç

Gıda güvenliği, özellikle 2000'li yılların yoğun çözüm arayışlarına neden olan konusu ve geleceğin önemli endişelerindedir. Kırsal alanda yaşayan kadınlar, bir yandan üretim diğer tüketim davranışları ile, bu kavramın anahtar noktalarından birinde yer almaktadır.

Tokat ili Merkez ilçeye bağlı köylerde yaşayan kadınların, üretim ve tüketim işlemleri sırasındaki tutum ve davranışlarını, gıda güvenliği açısından ele almaya çalışan bu araştırmada önemli sonuçlara ulaşılmıştır.

Görüşülen kadınların yarısından fazla bir bölümü (%61.80) gıda güvenliği kavramını daha önce duymamıştır. Kadınların, buldukları işletmelerde üretim faaliyetleri sırasında çevre ve insan sağlığı açısından çok riskli uygulamaları olmadığı söylenebilir. Bu durum, bilinçli davranışların bir sonucu olmaktan çok yöredeki genel uygulamaların bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Yörede genel olarak tarım ilacı, gübre, hormon, katkı maddesi vb. kimyasalların, Ege, Akdeniz ve Marmara gibi tarımın daha yoğun yapıldığı bölgelere oranla, daha sınırlı miktarda kullanılıyor olması, görüşülen kadınların bulunduğu işletmelerin üretimlerine de yansımakta ve bu durum farkına varılmadan insan ve çevre sağlığı açısından daha uygun üretim davranışı sergilenmesini sağlamaktadır.

Kadınların ev içi gıda üretimi ile ilgili davranışları incelendiğinde, dondurulmuş gıda üreticilerinin çoğunluğunun (%82.05) soğuk zincirine; salça, pekmez, konserve, makarna vb. üreticilerinin çoğunluğunun (%86.52) ise hijyenik üretime ve ürünlerin muhafaza şartlarına dikkat ettikleri görülmüştür. Buna karşın, çevre ve insan sağlığı sözkonusu gıdaların üretimi sırasında, kadınların önemli bir bölümü tarafından (%41.46) ihmal edilmektedir. Her 10 kadından 9'u (%92.14) mutfak ve mutfakta kullanılan malzemelerin hijyenine dikkat etmekte, her üç kadından 2'si ise (%67.42) çapraz bulaşmayı önlemek amacıyla çiğ tüketilecek, riskli ve pişirilecek gıdalar için, aynı malzemeyi kullanmak zorunda kaldıklarında mutlaka yıkamaktadır.

Araştırmada kadınların gıda ürünleri satın alma davranışları da incelenmiştir. Bu konuda yapılan puanlamaya göre, kadınların %44.05'i ortalamanın altında bir bilinç düzeyine sahiptir. İdeal bir davranış sergileyen kadınlar ancak %3.57 oranındadır. Yapılan khi-kare analizleri sonucunda kadınların gelir ve eğitim düzeyleri ile gıda güvenliği bilinç düzeyleri arasında yüksek derecede bir ilişki belirlenmiştir. Eğitim ve gelir düzeyleri

artıkça kadınların satın aldıkları gıda ürünlerinin güvenliği konusundaki bilinç düzeylerinin arttığı gözlemlenmiştir.

Kırsal alanda yaşayan kadınların, çevresel bozulmanın gıda güvenliğine yönelik tehditleri karşısında duyarlı olmaları gerekliliği dikkate alındığında, bu hedef kitleye ve bu konuya yönelik eğitim faaliyetlerinin yerinde olacağı açıktır. Nitekim yöre kadınlarına götürülen benzer bilgileri uyguladıkları ve bu eğitimlere açık oldukları gözlemlenmiştir. Kırsal alanda yürütülen hem örgün hem de yaygın eğitimde çevre ve insan sağlığı konularına ağırlık verilmelidir. Gelirle birlikte çevre ve insan sağlığı bilincinin yükseldiği göz önünde tutularak, gelir artırıcı çözümlerin bu konuda da etkili ve yararlı olacağı unutulmamalıdır.

Kaynaklar

- Anonim, 2003. Food Safety Education. <http://www.uri.edu/ce/ceec/food/factsheets/glossary.html>, (06.12.2007).
- Bosi, A.T., 2003. Gıda Güvenliği ve Güvencesi. Türk Belediyecilik Sempozyumu(SABEM), <http://www.sabem.saglik.gov.tr/kaynaklar/2989.pdf> (12.01.2007).
- Çiçek, A. ve O., Erkan, 1996. Tarım Ekonomisinde Araştırma ve Örneklemeye Yöntemleri, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No: 12, Ders Notları Serisi No: 6, Tokat.
- Dölekoğlu, C.Ö., 2002. Tüketicilerin İşlenmiş Gıda Ürünlerinde Kalite Tercihleri, Sağlık Riskine Karşı Tutumları ve Besin Bileşimi Konusunda Bilgi Düzeyleri (Adana Örneği). Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi, Adana.
- Dölekoğlu, C.Ö. ve O., Yurdakul, 2004. Adana İlinde Hane Halkının Beslenme Düzeyleri ve Etkili Faktörlerin Logit Analizi ile Belirlenmesi. Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 8:62-86.
- DPT, 2001. Ulusal Gıda ve Beslenme Stratejisi Çalışma Grubu Raporu. DPT Müs.İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü. Ankara.
- FAO, 2003. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Trade Reforms and Food Security. Rome, sayfa: 25.
- Gülse Bal, H. S., Göktolga, Z.G. ve O., Karkacier, 2006. Gıda Güvenliği Konusunda Tüketici Bilincinin İncelenmesi (Tokat İli Örneği)", Tarım Ekonomisi Dergisi, 12(1):9-18.
- STGM, 2007. Toplumsal Cinsiyet ve Gıda Güvenliği, Gıda ve Tarım Örgütü, Toplumsal Cinsiyet Birimi, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, <http://www.stgm.org.tr/docs/1202397164Toplumsal%20Cinsiyet%20ve%20Gıda%20Güvenligi-Gıda%20ve%20Tarım%20Orgutu.pdf>, (02.04.2008).
- Tayar M., 2006. Gıda Güvenliği. <http://homepage.uludag.edu.tr/~mtayar/VETHALK%20SAG.GG.htm>, erişim tarihi: 17.05.2007.
- TKB, 2007. II. Tarım Şurası, Kırsal Kalkınma Politikaları Komisyon Rap., <http://tarimsurasi.tarim.gov.tr/PDFLER/VIII.Komisyon.pdf>, (02.04.2008).

Topuzoğlu, A., Hıdıroğlu, S., Ay, P., Önsüz, F. ve H., İkişık, 2007. Tüketicilerin Gıda Ürünleri ile İlgili Bilgi Düzeyleri ve Sağlık Risklerine Karşı Tutumları, TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni, 6(4):253-258.

TUİK, 2007. Türkiye İstatistik Yılığı 2006. Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları No: 3063, Ankara.